

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

**Janet L. Abu-Lughod,
Avrupa Hegemonyasından Önce: 1250-1350
Yılları Arasında Dünya Sistemi**Muhammed Emin Gürsoy¹

Janet Abu-Lughod "Avrupa Hegemonyasından Önce" adlı eserinde, Immanuel Wallerstein'in "Dünya Sistemler Teorisi"nden hareketle kapitalizmin kökeni tartışmaları bağlamında yeni bir dünya tarihi okuması teklif etmektedir. Avrupa hegemonyasında kurulan dünya sisteminden önce Müslümanların liderliğinde kurulmuş bir sisteminin var olduğunu iddia eden Abu-Lughod, teklifini desteklemek için tarihi verilerden yararlanarak 10. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar uzanan bir zaman aralığında geniş bir coğrafya (Fransa, İtalya, Türkistan, Bağdat, Mısır, Hindistan, Malakka, Çin) üzerine ayrı ayrı bölgesel incelemeler yapmaktadır. Ele aldığı her bir coğrafyayı ekonomik, politik ve sosyal açılardan anlatarak zenginleştirdiği kitap bölümlerinin sonlarında yer verdiği "çıkarılacak dersler" başlığı ile tarihi geçmişte bırakmayarak günümüze katkı sağlayan bir kaynağa dönüştürmeye çalışmaktadır. Eserini mevcut dünya sistemini gelmiş olduğu hal itibarıyla değerlendirerek ve Avrupalıların sistemi ile Müslümanların sistemini karşılaştırarak tamamlayan Abu-Lughod, aynı zamanda Müslümanların dünya görüşüne ve bu zihniyetin nasıl bir dünya inşa edebileceğine dair bir portre çizmektedir.

Avrupa Hegemonyasından Önce: 1250-1350
Yılları Arasında Dünya Sistemi

Yazar : Janet L. Abu-Lughod
Çevirmen : Cansen Mavituna
Yayın Tarihi : 2020
Yayıncı : Vakıfbank Kültür Yayınları
ISBN : 9786057947659
Dil : TÜRKÇE
Sayfa Sayısı : 616
JEL Sınıflandırması : F50, N00, P40, P50

¹ Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi
Doktora Öğrencisi.

E-posta: memingursoy95@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-8951-0960>

Atıf/Citation: Gürsoy, M., E. (2024). Janet L. Abu-Lughod, Avrupa Hegemonyasından Önce: 1250-1350 Yılları Arasında Dünya Sistemi, *Maruf İktisat İslâm İktisadi Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), s.60-65.

• Geliş/Received - 12.06.2024 • Kabul/Accepted - 30.06.2024

Kapitalizmin kökeni tartışmaları iktisat tarihi disiplininin başlangıcından beri devam etmektedir. Genel kabul gören düşünceye göre küresel ölçekte etkinlik gösteren ekonomik ve politik bir sistem -özel isimlendirilmesiyle kapitalizm- ilk defa 16. yüzyılda ve Avrupa hegemonyası altında ortaya çıkmıştır. Janet Abu-Lughod ise “Avrupa Hegemonyasından Önce” adlı eserinde bu düşünceye karşı çıkmakta ve yeni bir dünya tarihi okuması teklif etmektedir. Abu-Lughod’un karşı çıktığı görüş kapitalizmin miladının ne olduğu değil, kapitalizmden önce bir sistemin olmadığı varsayımdır. Abu-Lughod iddiasını Immanuel Wallerstein’in “dünya sistemler teorisi”nde takip ettiği metoda dayandırır ancak esas yönüyle ondan farklıdır.

Wallerstein’in yaklaşımını kısaca hatırlamak gerekirse, “Dünya Sistemler Teorisi” olarak bilinen bu metoda göre dünya sistemleri iki türe ayrılmaktadır. Bunların birincisi olan “dünya imparatorlukları”nın ortak özelliği kendilerine yetebilmeleri ve merkezi siyasi iradenin iktisadi ve sosyal yapıları tasarlayabilmesidir. Wallerstein, bu gruptaki sistemlerin temel karakteristiklerinin tepeden dayatmacı yapılarından ötürü militarizm olduğunu ifade eder. Ayrıca Wallerstein bu sistemlerin teorik temelini Karl Polanyi’nin “Büyük Dönüşüm” kitabında ortaya koyduğu üçlü tasnifteki “yeniden dağıtım (redistribution)” ilkesine dayandırmaktadır. Wallerstein sistemlerin ikinci kısmını ise “dünya ekonomisi” olarak adlandırır ki ona göre dünya tarihinde tek örneği vardır. Politik olarak birbirlerinden bağımsız parçalı siyasi ögelerden oluşan ve merkez-çevre diyalektiği üzerine kurulu olması hasebiyle hiyerarşik yapısıyla öne çıkan bu sistemi, Wallerstein piyasa mekanizması ile karakterize eder. Yine bu sistem de teorik açıdan Polanyi’nin tasnifindeki “mücadele (exchange)” ilkesine dayandırılmaktadır. Wallerstein, daha önce de ifade edildiği gibi bu sistemin tek örneğinin 16. Yüzyılda Avrupa’da başladığını, yüzyıllar içerisinde tüm dünyaya yayılıp “dünya imparatorlukları”nı deyim yerindeyse yuttuğunu ve tek varlık gösteren sistem olarak kaldığını öne sürmektedir. Abu-Lughod ise eserinde “dünya ekonomisi” kavramının tanımını genişleterek yeniden tasarlamakta ve buna benzer bir sistemin orta çağda ve hatta antik çağda da var olduğunu iddia etmektedir.

Düşüncesini anlaşılır kılmak için “takımda” benzetmesini yapan Abu-Lughod’a göre “dünya ekonomisi” modern öncesi dönemde birbirlerinden coğrafi olarak kopuk ve dağılmış halde bulunan üretimin ve tüketimin yoğunlaştığı bölgeler ve bu parçalar arasındaki bağlantılar şeklinde bir yapıya sahipti. Yani sistemin merkezinde piyasa değil ancak onunla ilişki olan uzun mesafeli ticaret vardı. Abu-Lughod’un bakış açısının önemli ve özgün olan kısmı “dünya ekonomisi”nin hiçbir zaman yıkılmadığı şeklindeki fikirdir. Abu-Lughod, yıkım yerine (Polanyi’den mülhem olması muhtemel) “dönüşüm” kelimesini tercih etmektedir. Abu-Lughod’un düşüncesi, söz konusu bölgeler arasındaki bazı ticari bağlantıların zayıflaması ve bazı ticari bağlantıların ise güçlenmesi ya da alternatif bağlantıların kurulması şeklindedir. Üretimin ve tüketimin yoğunlaştığı bölgeler aynı zamanda insan nüfusunun yoğunlaştığı bölgelerdir, bu sebeple ona göre insanlar var olduğu müddetçe bu bölgeler de vasıflarını koruyacaktır ve ancak yenedünyanın keşfi gibi gelişmelerle bu bölgelere eklemeler olabilir.

Tarihi verileri de dikkate alan Abu-Lughod, modern öncesi dönemde üretimin ve tüketimin üç bölgede (Akdeniz’de, Hindistan’da ve Çin’de) yoğunlaştığını ifade etmektedir. Bölgeler arasındaki bağlantıları ise şu şekilde sıralar. Akdeniz-Hindistan arasındaki bağlantı için (Hint okyanusu, Yemen ve Kızıl denizden geçen) güney rotası ile (Basra körfezi, Bağdat ve Suriye’den geçen) orta rota. Akdeniz-Çin arasındaki bağlantı için (Türkistan, Kırım ve Karadeniz hattından geçen) kuzey rotası ile yine (Türkistan, Bağdat ve Suriye’den geçen) orta rota. Son olarak Çin-Hindistan arasındaki bağlantı için Malakka boğazından geçen deniz rotası. Bu bağlantıların ilk defa antik çağda kuruldukları bilinmektedir. Abu-Lughod’a göre ise antik çağda sistemi mümkün kılan şey bu üç bölgede kurulan (Roma vb.) merkezi imparatorluklardır ve aralardaki bağlantıların katkısı sınırlıdır. Antik çağın bitiminde söz

konusu imparatorlukların dağılmasıyla birlikte, üç bölge arasındaki bağlantılar da -kendiliklerinden var olmadıkları için- yok olma noktasına kadar gerilemiştir. Ancak birkaç yüzyıl süren fetret devrinin ardından 7. ve 8. yüzyıllarda Müslümanların tarih sahnesine çıkmasının dönüştürücü bir etkisi olmuştur. Müslümanlar (daha ziyade Araplar) antik çağda Akdeniz-Hindistan ticaretinin ana yürütücüsü olarak rol aldıkları için ticarete vakıf bir topluluk olarak ticaretin gelişimini öncelmişler ve elde ettikleri yeni hâkim konumdan yararlanarak antik çağdaki tüm bağlantıları restore etmişler. Yeni ticaret ağının kurucusu Müslümanlar olduğundan ticaretin kurallarını onlar belirlediği gibi ihtiyaç duyulan yeni ticari kurumları da kendi dünya görüşleri doğrultusunda yine Müslümanlar inşa etmişlerdir. Ayrıca Abu-Lughod, Müslümanların ticaretlerini karşılıklı kazanç ve ortaklıklar kurma esasına göre yürüttüklerini buna paralel olarak farklı coğrafyalardan ve toplumlardan sisteme katılım isteğinin arttığını ve en büyük kazancı Müslümanlar sağlamış olsa da küresel refahta nispeten dengeli dağılmış bir artışın görüldüğünü ifade eder.

Abu-Lughod incelemesine (geniş tanımıyla) Akdeniz'i temsilen Fransa'yı ve İtalya'yı ele alarak başlamakta. Geç orta çağ döneminde Batı'nın refah merkezleri olduğu bilinen bu bölgelerin söz konusu özelliği kazanmalarını şu şekilde açıklar. Nüfus yoğunluğu fazla olduğu için üretim ve tüketim kapasiteleri fazlaydı. Bölgeyi yöneten iktidar sahipleri ticaretin önemini kavramış, gelişmesi için elverişli koşullar oluşturmaya çalışmış ve dönemin ticaret platformu olan panayır kurumunu desteklemişler. Ayrıca, Müslümanların kurdukları ticaret ağı hem Avrupa mallarına talep oluşturmuş -ki bu da bölgedeki üretimi teşvik etmiş- hem de Avrupalıların ithal mallar talep edebilmesini sağlayarak tüketimi canlandırmıştı. Abu-Lughod tarihsel verilerle de destekleyerek bu bölgelerin 14. Yüzyılda bir krize girdiğini ifade ederek söz konusu gerilemenin sebeplerini sıralamaktadır. Buna göre, veba salgının Avrupa'da ciddi nüfus kayıplarına yol açması üretim-tüketim kapasitesini ciddi düzeyde düşürmüş ve Moğol istilası ile birlikte Müslümanların ticaret ağlarının zayıflaması sonucu dış ticaretin oluşturduğu teşvik yok olmuştur. İlâveten, iktidar sahiplerinin refahtan daha fazla pay almak için ticari yöntemlere başvurmak yerine politik-askeri güç kullanmayı tercih etmesi iç ticareti baltalanmıştır ki bu tavır sonraki dönemlerde Avrupalıların takip edecekleri yöntem için de bir işaret olmuştur.

Abu-Lughod incelemesine Müslüman dünyasını ve Müslümanların kurdukları bağlantı yollarını ele alarak devam etmektedir. Çin-Akdeniz bağlantısını sağlayan kuzey yolunda Semerkant şehrinin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Bir şehrin uzun mesafeli ticarete istasyon görevi görebilmesi için bayındır ve mamur olmasının gerekliliğine dikkat çeken Abu-Lughod, Müslümanların Semerkant'ta uygun koşulları fazlasıyla oluşturduğunu dönemin kroniklerinden getirdiği örneklerle ifade etmektedir. Ancak Avrupa'da olduğu gibi burada da 14. Yüzyılda bir gerileme yaşanmıştır. Bölge ve güzergâh önce Moğol istilasıyla yıkıma uğramıştır fakat Moğollar kısa zamanda ticaretin önemini anlamışlardır. Semerkant başta olmak üzere bölge şehirlerini ihya etme girişimlerine rağmen veba salgının nihai darbesiyle bu rota tamamen kapanma noktasına gelmiştir. Abu-Lughod ilâveten, Moğolların teknik yönüyle ticaretten anlamadıklarını, başlangıçta yıkıcı ve yağmacı bir yöntem izlediklerini sonrasında ise yalnızca ticaretin ürettiği refahı sahip oldukları güçle sömürmeye çalıştıklarını dile getirmekte ve bu sebeple de rota üzerindeki ticaretin veba salgınından yüzyıllar sonra bile canlanamadığını belirtmektedir.

Hem Çin-Akdeniz hem de Hindistan-Akdeniz bağlantısını sağlayan orta yolda ise Bağdat şehrinin öne çıktığı görülmekte ve bu güzergâhın antik çağda büyük ölçüde kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun sebebi, antik çağda Levant/Suriye bölgesinin Romalıların kontrolünde ve Mezopotamya'nın da Perslerin hâkimiyetinde olması ve bu iki imparatorluğun birbirleriyle yüzyıllarca savaşmalarıdır. Müslümanların bu iki bölgeyi fethederek tek bir yönetim (Hilafet) altında birleştirmesi güzergâha barışı getirmiş ve ticaret için elverişli koşullar oluşmuştur. Ticareti esas canlandıran ise Bağdat'ın tıpkı

Semerkant gibi mamur ve bayındır bir şehir olarak kurulmasıdır ki böylece hem İran üzerinden Çin ile hem de Basra körfezi üzerinden Hindistan ile yürütülecek ticaret için merkez istasyonu tesis edilmiştir. Söz konusu trafik Bağdat'ı yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel ve medeni bir merkeze dönüştürmüştür. Abu-Lughod orta yolun gerilemesini, rotayı var eden koşulların yok olmasıyla açıklamaktadır. Buna göre, Levant/Suriye bölgesinin Mısır'dan ve Mezopotamya'nın İran'dan yönetilmeye başlaması ve iki güç odağı arasında çatışmalar yaşanması birinci sebeptir. Moğol istilasının başta Bağdat olmak üzere bölge şehirlerini harap etmesi ise ikinci sebep olmuştur.

Abu-Lughod Müslüman dünyasına yönelik incelemesinin son kısmında, hem Akdeniz'in bir parçası olarak üretim ve tüketim merkezi hem de güney yolunun merkez üssü olan Mısır'ı üç farklı zaman diliminde değerlendirmektedir. Birinci devrede ticarete vakıf oldukları bilinen ve aynı zamanda imar işlerine önem veren Fatımiler vardır. Abu-Lughod bu dönemde Mısır'da iktisadi ve ticari faaliyetlerin canlandığına dikkat çekerek Müslümanlar tarafından geliştirilen iktisadi ve ticari kurumları da detaylıca ele alır. Ona göre, Fatımilerin Haçlılara karşı yetersiz kalması Mısır'da ikinci devreye geçişin sebebi olmuştur ki bu dönemde Eyyubiler iktidarda bulunmaktadır. Eyyubilerin sivil-medeni faaliyetler ile askeri yetkinlik arasındaki dengeyi başarıyla gözettiğini belirten Abu-Lughod, bu dönemde iktisadi bir gerileme yaşanmadığını ancak önceki dönemde gerçekleşen gelişimin de görülmediğini belirtir. Mısır'ın üçüncü ve son devresinde ise aşırı militarize olmuş ve sivil-medeni yaşama yeterince vakıf olmayan Memlukler bulunur. Eyyubilerin Moğollara yeterli karşılığı verememesi sonucunda bu değişimin yaşandığını söyleyen Abu-Lughod, bu dönemde Mısır'ın iktisadi ve ticari açıdan gerilediğini dile getirir. Bu durumun sebepleri olarak, veba salgının Mısır nüfusunu ciddi düzeyde azaltmasını ve (Venediklilerle güçlü ticari ilişkiler yürütmeye çalışmalarına rağmen) Memluklerin sahip oldukları aşırı militarist zihniyeti öne sürmektedir. Ancak ikinci sebebin bir zaruret olduğunu şu -özet- cümleyle belirtir: "Haçlı ve Moğol istilaları, Mısır gibi merkezi bir coğrafyada konumlanan iktidarları daha az medeni/hadarî (civil) ve daha fazla askeri bir anlayışa yönelmeye zorlamıştır".

Abu-Lughod incelemesini Çin, Hindistan ve ikisi arasındaki bağlantı yolunu (haklarında yeterli veri olmadığı için birlikte) ele alarak tamamlamaktadır. Her ne kadar Hindistan'ın tarihsel olarak ekonomik ağırlığı kuzeyde olsa da en baştaki önermenin bir delili olması hasebiyle yalnızca güney Hindistan değerlendirilmiştir. Abu-Lughod bölgenin yerel Hindu halkının ticaretle fazla ilgili olmadıklarını ve daha çok tarımsal faaliyetlere öncelik verdiklerini ifade etmektedir. Bu durumun doğal sonucu ise Arap ve Fars kökenli Müslümanların bölge ticaretini tamamen kontrol edebilmesi olmuştur. Abu-Lughod'a göre bu durumun mümkün olmasını sağlayan bir diğer etken ise okyanus ticaretinin başarıyla yürütülebilmesi için gerekli olan Muson hava sisteminin Müslüman coğrafyacılar tarafından çözümlenmiş olmasıdır. Abu-Lughod ilgili dönemde yazılmış metinlerden yaptığı alıntılarla Müslümanların meseleye ne kadar derinlemesine vakıf olduklarını ortaya koymaktadır. Hindistan-Çin bağlantısını sağlayan Malakka boğazının ise üretim-tüketim bölgesi olmadığı, bölgede yalnızca (yükte hafif pahada ağır şekilde tabir edilen) baharat üretiminin yapıldığı ve buradaki şehirlerin sadece birer istasyon veya antrepo olarak önem arz ettikleri görülmektedir. Bölgenin yerel halkının ticarete ilgili olduğu ve ticareti bizzat yürüttükleri buna rağmen hem Çinli tüccarların hem de Müslüman tüccarların bölgeye ilgilerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Ticari ve sosyal etkileşimler sonucu, öncesinde Budist olan bölge halkı 13. Yüzyıldan itibaren kademeli bir şekilde Müslüman olmuştur. Bu konuda dikkat çeken kısım ise Çinlilerin de bölgeye yoğun ilgileri olmasına rağmen Çin kökenli bir dinin yayılmamasıdır.

Abu-Lughod bölgesel analizlerini bir bütün halinde Çin'i inceleyerek sonlandırmış ve Çin'i de tıpkı Mısır'da olduğu gibi üç zaman dilimine ayrılarak değerlendirmiştir. Abu-Lughod'a göre birinci devreyi oluşturan Song hanedanı Mısır'daki Fatimiler ile benzer niteliklere sahiptiler. Başkentlerini Çin'in en büyük deltası üzerinde kurarak nehir ve deniz ulaşımına aynı anda erişmeye çalışan Song'lar, Fatimilerde olduğu gibi sivil-medeni yaşama ve imar işlerine ağırlık vermiş Çin'in iktisadi büyümesine ve kurumsal gelişimine katkı sağlamışlardır. Abu-Lughod, askeri yönü zayıf olan Song'ların yeterli direnci gösterememesi sonucu kurulan Moğol idaresini ikinci devre olarak ele alır. Daha önce de belirtildiği gibi Moğollar'ın başlangıçta yıkıcı ve yağmacı sonrasında ise yalnızca rantiyeci ve sömürücü bir anlayışla hareket etmeleri Çin'in bu dönemde iktisaden gerilemesine sebep olmuştur. Abu-Lughod üçüncü ve son devrede ise bir isyan sonucu iktidarı Moğollardan devralan Çinli Ming hanedanını incelemiştir. Abu-Lughod'un anlatımı ve bakış açısı dikkate alındığında Memlukler ile benzerlikleri fark edilebilmektedir. Ming'lerin de başlangıçta iktisadi ve ticari faaliyetlerin gelişimi için uğraştıkları ancak devam eden Moğol tehdidi dolayısıyla daha fazla militarize olarak içe kapma politikası izlemek zorunda kaldıkları görülmektedir.

Abu-Lughod, 13. Yüzyılda zirveye ulaşan eski dünya sisteminin çöküşünü, Kırım'dan geçen kuzey ve Bağdat'tan geçen orta yolların aşırı zayıflaması sonucu üç büyük bölge arasındaki ticaret çemberinin kırılması ve müteakiben Çin'in içine kapanarak sistemden çekilmesi ile açıklamaktadır. Buna göre geriye yalnızca Hint okyanusundan geçen deniz rotası kalmıştır ancak hattı canlı tutacak tek namzet olan Memlukler'in militarize karakteri dolayısıyla sistemin çöküşü engellenememiştir. Abu-Lughod, Avrupa hegemonyasının kuruluşunu (aynı zamanda çöken eski sistemin de karakterini) ise şu sözlerle özetlemektedir. "Eski sistemde rekabet ve çatışma var olsa da ticaret modeli genel olarak güçleri nispeten eşit olan çok sayıda oyuncuyu içeriyordu ve bütün dünyada hâkim olan bir katılımcı yoktu. Hükümdarlar ticaret sözleşmelerini ve tüccarları kontrol etmeye çalıştı ama tüm sisteme hâkim olmak gibi bir hırs, ihtiyaçlarının, arzularının ve imkânlarının ötesindeydi. Bu yüzden eski aktörler, uzun vadeli ticaretten ziyade kısa vadeli yağmayla ilgilenen Avrupalı oyuncuların dayattıkları yeni kurallara hazır değildi". Son olarak bu tarihi tecrübeden çıkarılacak derse değinen Abu-Lughod, Avrupa hegemonyasının 2. Dünya savaşı ile bittiğini ABD'nin ise yalnızca liderliği devralarak sistemi başarısız bir şekilde devam ettirmeye çalıştığını ifade etmektedir. Orta çağdaki sistemin esasında üretim ve tüketim kapasitesi itibarıyla çok kutuplu olduğunu ancak 16. Yüzyıldan itibaren Avrupa ve Atlantik merkezli tek kutuplu bir dünyanın geliştiğini dile getirmektedir. Günümüzde ise Asya ülkelerin iktisadi olarak geri dönüşlerinin tekrardan çok kutupluluğa imkân tanıdığını ve tıpkı orta çağda Müslümanların kurduğu gibi karşılıklı kazanç esaslı yeni bir dünya sisteminin gerekli olduğunu belirtmektedir.

Abu-Lughod'un dikkat çektiği hususlar içerisinde bugün de önemini koruyan iki noktaya temas edilebilir. Birincisi, orta çağ uzun mesafeli ticaretinde hâkim olan ve temerküz karşıtı olarak nitelendirilebilecek modeldir. Merkez-çevre diyalektiği üzerinden inşa ettiği hiyerarşik yapısı ile refahı tek noktaya yönlendiren mevcut sistemle kıyaslandığında, orta çağdaki sistemin çok taraflı bir şekilde her hangi bir katılımcı tarafından üstünlük kurulmadan yürütülen ve böylece refahı sistemin tüm bileşenlerine sahip oldukları politik güçten bağımsız olarak dengeli dağıtan bir yapı olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımın Müslümanlarca kurulan orta çağ dünya sisteminin bir özelliği olması ise İslam ekonomisinin temel ilkeleriyle tam örtüşme içinde olması hasebiyle şaşırtıcı değildir. İslam ekonomisinin refahın bir noktada temerküz etmesine karşı olduğu ve mevcut dünya sisteminin temel iktisadi araçlarından olan (bir tarafın kazancına diğer tarafına kaybına sebep olan) faiz benzeri uğraşları reddettiği düşünüldüğünde, Abu-Lughod'un da talep ettiği yeni dünya sisteminin dayanak noktasının bir kez daha İslam ekonomi anlayışı olması ihtimal dâhilindedir. Bu şekilde kurulacak bir sistemin, kendisini toplumlara

dayatan mevcut hiyerarşik ve çatışmacı sisteme kıyasla, katılım cazibesi oluşturacağı ve böylece katılımcıları gönüllülük esasıyla kendine çekeceği de göz önünde bulundurulmalıdır. İlâveten tarafların sayısı arttıkça hem nicel büyümeye bağlı olarak sistemin güçleneceği hem de katılımcıların sisteme daha fazla aidiyet duymasına sebep olarak sistemin varlığını pekiştireceği düşünülebilir.

İkinci önemli nokta ise, kurulacak olası bir sistemde ekonomik ve politik-askeri kabiliyetler arasındaki dengenin korunmasıdır. Bu husus, ABD'nin 1945'ten bugüne kadar geçen sürede yaşadığı dönüşüm dikkate alınırca daha iyi anlaşılabilir. Burada Abu-Lughod'un Mısır üzerine yaptığı analizin olumsuz bir örneği ile karşılaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere Mısır başlangıçta sivil-medeni yaşama ağırlık veren iktisadi gelişimi destekleyen bir durumdayken şartların zorlamasıyla zaman içinde militarist bir yapıya bürünerek iktisadi gelişimini yavaşlatmıştı. ABD'nin yakın dönem tarihine bakıldığında da, dünya liderliğini üstlendiği sırada tüm dünyaya refah vaat ettiği ve bu hedefi bir süre gözettiği ancak on yıllar geçtikçe artan bir militarizasyon yaşadığı ve bu durumun yalnızca ABD'yi etkilemekle kalmayarak tüm dünyaya artık sadece daha fazla savaş ve yıkım getirdiği görülecektir. Bu durum, insanlığı, talep ettiği huzur ve refahı bulmak için alternatifler arayışına sevk etmektedir. Fakat alternatiflerin başarılı olabilmeleri için politik-askeri güçle de desteklenmesi bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır. Aksi takdirde orta çağ dünya sisteminin çöküşünü başlatan Moğol istilasına veya Avrupalı denizcilerin Hint okyanusundaki ticarete müdahalesine benzer bir politik-askeri saldırıyla olası alternatiflerin henüz başlangıç aşamasındayken dağılma tehlikesi bulunmaktadır. Ancak yeni sistemin de günün birinde aşırı militarize olma ihtimali dikkate alınarak dengenin gözetilmesi gerekli görünmektedir.

Kapitalizmin kökeni tartışmaları bağlamında yeni bir dünya tarihi okuması teklif eden Janet Abu-Lughod, bu eserinde öncelikle Wallerstein'in modelinden ilhamla geliştirdiği düşüncesinin teorik çerçevesini ve nasıl bir yaklaşım içinde olduğunu ele almıştır ki bu kısım kendi başına değerlendirilmeyi hak etmektedir. Avrupa hegemonyası altında kurulan mevcut dünya sisteminden önce Müslümanların liderliğinde ve hegemonya kavramına dayanmayan bir sistemin varlığını iddia eden Abu-Lughod, teklifini desteklemek için tarihi verilerden yararlanarak teker teker bölgesel incelemeler yapmıştır. Kitabın ana gövdesini oluşturan bu kısımdaki bilgiler, yalnızca teoriyi desteklemekle kalmamakta aynı zamanda Müslümanların zihniyeti hakkında işaretler taşımakta ve bu zihniyetin nasıl bir dünya inşa edebileceğine dair bir portre çizmektedir. Çalışmasını günümüz dünya sistemini gelmiş olduğu durum itibarıyla değerlendirerek ve Avrupalıların sistemi ile Müslümanların sistemini karşılaştırarak tamamlayan Abu-Lughod, modern öncesi düzenin temel ilkeleri açısından daha tercih edilesi olduğunu ve mevcut düzenin ise sürdürülemez olduğunu ifade etmiştir.

Kaynakça

Abu-Lughod, J. L. (2020). *Avrupa Hegemonyasından Önce: 1250-1350 Yılları Arasında Dünya Sistemi*, (Çev. C. Mavituna), İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.